

RAFAŁ CZUPRYK

**SZKOŁA KATOLICKA W TROSCE O KLIMAT
AKSJOLOGICZNEGO WZROSTU.
RETROSPEKCJA W ŚWIETLE WYBRANYCH
DOKUMENTÓW MAGISTERIUM KOŚCIOŁA**

W preambule Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r., poz. 59), czytamy: „Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka. Nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości Ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata. Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności”. Ustawodawca zwrócił uwagę na dwie funkcje szkoły, które

DR RAFAŁ CZUPRYK, dr n. hum. (historia), dr n. społ. (pedagogika), nauczyciel akademicki Uniwersytetu Rzeszowskiego; nauczyciel dyplomowany Liceum Ogólnokształcącego im. Jana Pawła II Sióstr Prezentek w Rzeszowie. Zainteresowania: historia, pedagogika katolicka, filozofia, teologia. Kontakt: annarafal.cz@wp.pl

immanentnie połączone są z rozwojem młodego człowieka. Funkcja kształcąca związana jest z przekazywaniem wiedzy z różnych dziedzin nauki. Funkcja wychowawcza przyjmuje za cel kształtowanie postaw wobec ludzi, norm i wartości. Obie wpływają na skuteczność procesu dydaktycznego oraz na kształt określonego ideału edukacyjnego. Dodatkowo, poprzez kształcenie i wychowanie, szkoła realizuje społeczno-kulturowe cele oraz funkcjonuje w, uznawanych przez ogół, konkretnych kontekstach etycznych. Zobowiązana jest, zgodnie z wskazaniem ustawodawcy, respektować chrześcijański system wartości.

W myśl powyższych wskazań, warto postawić kilka pytań badawczych: W jaki sposób chrześcijański system wartości respektowany jest w szkole katolickiej? Na czym polega apostołskie posłannictwo szkoły? W jaki sposób „klimat aksjologiczny” szkoły katolickiej wpływa na proces wychowawczy?

Społeczne i apostołskie posłannictwo szkoły

Szkoła, jako instytucja oświatowo-wychowawcza zajmująca się kształceniem i wychowaniem dzieci i młodzieży, stosownie do przyjętych celów, zadań i programów, włączona jest w system szeroko rozumianej edukacji. To nie tylko instytucja, ale także przestrzeń – specyficzne środowisko twórcze – powszechnego i szerokiego oddziaływania. Ze względu na spełniane funkcje, jest niezastąpionym ogniwem w osiąganiu przez młodego człowieka dojrzałości w wymiarze osobistym i społecznym: duchowym i fizycznym, psychicznym i intelektualnym. Uczniowie mają prawo oczekiwać od szkoły takiego „klimatu aksjologicznego”, w którym zasadniczo wzrastają w człowieczeństwie. Taki „klimat, czyni człowieka bardziej człowiekiem”: wypełniając przestrzeń szkoły „wonią” określonych wartości, pogłębia wrażliwość etyczną wychowanków; kształtuje w nich zdolność refleksji nad sobą i otaczającym światem; sprzyja wypracowaniu zmysłu krytycznego tak, by działali w sposób roztropny (rozumny). Co więcej, szkoła, troszcząc się o wzrost w człowieczeństwie swych wychowanków, sprzyja ogólnoodrodowiskowemu dążeniu do budowania wspólnoty osób, którym zależy na przyjacielskich relacjach i dobru wspólnym. W ten sposób szkoła, która ceni wymienione wartości, realnie wypełnia swoją misję – służy miłości i prawdzie. Tym ambitnym zadaniom próbuje sprostać szkoła katolicka.

W soborowej Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis* (1965)¹ na temat szkoły, czytamy: „Spośród wszystkich środków pomocniczych wychowania szczególne znaczenie ma szkoła, ponieważ mocą swego

1. Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002.

posłannictwa wytrwale i troskliwie kształtuje władze umysłowe, rozwija zdolność wydawania prawidłowych sądów, wprowadza w dziedzictwo kultury wytworzonej przez minione pokolenia, kształci poczucie wartości, przygotowuje do życia zawodowego, a tworząc warunki do przyjaznego współżycia wychowanków różniących się charakterem i pochodzeniem, kształtuje postawy wzajemnego rozumienia. Ponadto szkoła stanowi jakby centrum, w którego działalności i rozwoju powinni uczestniczyć wspólnie: rodziny, nauczyciele, różnego rodzaju organizacje kulturalne, obywatelskie i religijne, a także państwo i cała wspólnota ludzka². W dalszej części dokumentu znajdujemy już bezpośrednie odniesienie do szkoły katolickiej: „Obecność Kościoła w szkolnictwie zaznacza się szczególnie poprzez szkołę katolicką. Ona to właśnie, nie mniej niż inne szkoły, dąży do celów duchowych i do prawdziwie humanistycznej formacji młodzieży. Jej cechą charakterystyczną jest tworzenie w społeczności szkolnej atmosfery ożywionej ewangelicznym duchem wolności i miłości, pomaganie młodzieży, aby rozwijając własną osobowość, jednocześnie wzrastała według nowego stworzenia, którym stała się przez chrzest, i wreszcie takie porządkowanie całej kultury ludzkiej zgodnie z orędziem zbawienia, aby stopniowe poznawanie świata, życia i człowieka, zdobywane przez wychowanków, oświetlone było wiarą. W ten właśnie sposób szkoła katolicka, dopóki okazuje należną otwartość na potrzeby aktualnego czasu, wychowuje swoich uczniów do skutecznego pomnażania dobra dla społeczności ludzkiej i przygotowuje ich do służby w rozszerzaniu królestwa Bożego, aby przez wzorowe i apostołskie życie stali się jakby zbawczym zaczynem wspólnoty ludzkiej”³.

Wnioskując, szkoła katolicka, jak każda szkoła, inspiruje i kieruje całym procesem dydaktyczno-wychowawczym. Jest jednak inna, wszak za cel swojej misji przyjmuje troskę o formację młodzieży w duchu ewangelicznej wolności i miłości. Z zaangażowaniem kształtując środowisko wychowawcze, „przyczynia się do wypełniania misji Ludu Bożego, by przez dialog między Kościołem a społecznością ludzką przysłużyć się ich wspólnemu dobru”⁴. Dodatkowo, humanistyczna (integralna) formacja młodych chrześcijan, którzy poszukują odpowiedzi na najważniejsze egzystencjalne pytania typu: Kim jestem? Skąd przychodzę? Jakie jest moje powołanie?, nakłada na szkołę katolicką kolejne poważne zadania. W ramach obowiązków wychowawczych, szkoła kształtuje nie tylko postawy, ale także pełną prawdę o człowieku i świecie, o doczesności i nadprzyrodzoności; próbuje pomóc uczniom uświadomić sobie ich własne powołanie – ów Boży plan (projekt życia), który Bóg wpisał w ich serce. W tej ostatniej kwestii szkoła

2. *Gravissimum educationis* (nr 5).

3. Tamże (nr 8).

4. Tamże.

powinna nie tyle mówić o powołaniu w sposób ogólny, ale również ukazywać rozmaite konkretne formy, w jakich urzeczywistnia się chrześcijańskie powołanie, szczególnie zaś to, które związane jest ze złożeniem daru z siebie, czyli możliwością całkowitego poświęcenia się sprawie Królestwa Bożego⁵. Zadaniem nauczycieli-wychowawców szkoły katolickiej jest zatem wspomagać rozwój różnych powołań swych wychowanków, pomagać odkrywać celowość życia. Wszak i oni sami zostali kiedyś powołani – odkryli swą pedagogiczną misję, aby obficie i mądrze zasiewać, a potem wypełniać swoje zadania, nie przyspieszając rytmów rozwoju. Największą jednak ambicją pedagogiczną nauczycieli powinno być tworzenie takich programów wychowawczych, które zachęcą uczniów do odkrywania tajemnic Boga, aby móc wypełnić Jego wolę względem siebie i dostrzec, jak wielką radością jest dar życia oraz życie, które darem się staje⁶.

W obliczu tak wielkiej odpowiedzialności, jaka spoczywa na nauczycielach szkoły katolickiej, Ojciec Święty Jan Paweł II przestrzegał wychowawców przed pokusą poddania się i powstrzymywania od oddziaływań wychowawczych. Choćaby w przemówieniu skierowanym do nauczycieli, ale także uczniów i ich rodziców szkół katolickich Rzymu i regionu Lacjum (29.01.1983), powiedział: „(...) pragnę wam przypomnieć, że waszym zadaniem jako wychowawców w szkołach katolickich (...) z waszą kompetencją zawodową, ze stosowaniem technik pedagogicznych i środków, jakimi dysponujecie, powinniście być także współpracownikami łaski Bożej w przygotowywaniu dobrej ziemi, ażeby, tak jak w ewangelicznej przypowieści (Mt 13, 23), mogło wzrastać i wydać owoc ziarno, które Chrystus, Syn Boży i Odkupiciel człowieka, zasiał w duszach waszych uczniów przez chrzest. (...) Powinniście wykazywać, że między zbawczym orędziem chrześcijańskim i kulturą istnieją wielorakie, owocne relacje i że istnieje podstawowy związek pomiędzy Ewangelią i człowiekiem. Ten bowiem związek jest kulturotwórczy od samych podstaw. Aby tworzyć kulturę, trzeba do końca integralnie widzieć człowieka jako szczególną, samoistną wartość, jako podmiot związany z osobową transcendencją. Trzeba tego człowieka afirmować dla niego samego, nie dla jakichkolwiek innych racji czy względów – jedynie dla niego samego. Trzeba tego człowieka po prostu miłować dlatego, że jest człowiekiem – trzeba wymagać dla niego miłości ze względu na niezwykłą godność, jaką w sobie nosi”⁷.

5. Por. Jan Paweł II, *Orędzie na XXVI Światowy Dzień Modlitw o Powołania* (nr 1, 3), [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, red. P. Ptasznik i in., t. IV, Kraków 2007, s. 605–607.

6. Por. Tamże (nr 4); Jan Paweł II, *Orędzie na XXXI Światowy Dzień Modlitw o Powołania* (nr 4), [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IV, dz. cyt., s. 620–623.

7. Jan Paweł II, *Przemówienie do nauczycieli, uczniów i ich rodziców ze szkół katolickich z Rzymu i regionu Lacjum* (29.01.1983), [w:] *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości. Wybór dokumentów Kościoła na temat szkoły katolickiej i wychowania*, J. Poniewierski (red.), Kraków 2009, s. 219–222.

Innym razem, podczas wizyty w Polsce, Jan Paweł II zwrócił się do nauczycieli i wychowawców: „Podjęliście się wielkiego zadania przekazywania wiedzy i wychowania powierzonych wam dzieci i młodzieży. Stoicie przed trudnym i poważnym wezwaniem. Młodzi was potrzebują. Oni poszukują wzorców, które byłyby dla nich punktem odniesienia. Oczekują odpowiedzi na wiele zasadniczych pytań, jakie nurtują ich umysły i serca, a nade wszystko domagają się od was przykładu życia. Trzeba, abyście byli dla nich przyjaciółmi, wiernymi towarzyszami i sprzymierzeńcami w młodzieńczej walce. Pomagajcie im budować fundamenty pod ich przyszłe życie. (...) Potrzeba szczególnej wrażliwości ze strony wszystkich, którzy pracują w szkole, aby stworzyć w niej klimat przyjaznego i otwartego dialogu. We wszystkich szkołach niech panuje duch koleżeństwa i wzajemnego szacunku, co było i jest charakterystyczne dla szkoły polskiej. Szkoła winna stać się kuźnią cnót społecznych tak bardzo potrzebnych naszemu narodowi. Trzeba, aby ten klimat przyczynił się do tego, by dzieci i młodzież mogły otwarcie przyznawać się do swoich przekonań religijnych i zgodnie z nimi postępować. Starajmy się rozwijać i pogłębiać w sercach dzieci i młodzieży uczucia patriotyczne i więź z Ojczyzną. Wyczulać na dobro wspólne narodu i uczyć ich odpowiedzialności za przyszłość. Wychowanie młodego pokolenia w duchu miłości Ojczyzny ma wielkie znaczenie dla przyszłości narodu. Nie można bowiem służyć dobrze narodowi, nie znając jego dziejów, bogatej tradycji i kultury. Polska potrzebuje ludzi otwartych na świat, ale kochających swój rodzinny kraj. Drodzy nauczyciele i wychowawcy, z uznaniem pragnę podkreślić wasz trud, jaki wkładacie w wychowanie młodego pokolenia. Serdecznie wam dziękuję za tę szczególnie ważną i trudną pracę. Dziękuję za waszą służbę Ojczyźnie. (...) Dobro młodego pokolenia niech będzie troską waszego życia i waszej pracy wychowawczej. »Zachęcam was – mówi święty Paweł – abyście postępowali w sposób godny powołania (...) celem budowania Ciała Chrystusowego« (Ef 4, 1-12). Czyż może być większe powołanie od tego, którym Bóg was obdarzył?»⁸.

Środowisko wychowawcze szkoły katolickiej

Mając na uwadze społeczne i apostołskie posłannictwo szkoły katolickiej, jak również znaczącą misję nauczycieli-wychowawców w służbie uczniów-wychowanków, warto zastanowić się szerzej nad rangą „klimatu aksjologicznego” szkoły, od którego zależy skuteczność misji i specyfika jej tożsamości.

8. Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona podczas Mszy św.* (Łowicz, 14.06.1999), [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, red. P. Ptasznik i in., t. IX, Kraków 2008, s. 854–858.

Ojciec Święty Jan Paweł II w jednym z ogłoszonych dokumentów zauważył, iż „osoby odpowiedzialne za szkoły katolickie powinny troszczyć się o tworzenie klimatu wiary i wycucie wartości ludzkich i moralnych, szanując ludzi niepodzielających ich przekonań i kultury chrześcijańskiej, co jednak nie może oznaczać przemilczania wartości chrześcijańskich, na których opiera się katolicki system wychowawczy”⁹. W trosce o „klimat wiary i wycucie wartości ludzkich i moralnych”, wszyscy zainteresowani „powinni być powiązani ścisłymi więzami: nauczający, uczniowie, rodzice, personel techniczny i administracyjny, prezbiterzy, zakonnicy i absolwenci, którzy udzielają wsparcia instytucjom oświatowym, pod nadzorem biskupów”¹⁰. Wszyscy powinni też pamiętać, że „szkoła katolicka ma ambicję zapewnić możliwie szeroką i głęboką wiedzę, wymagając wytrwałego wychowywania do autentycznej ludzkiej wolności według konkretnego i najwznioślejszego ideału, którym jest Jezus Chrystus i Jego ewangeliczne przesłanie”¹¹. Jednakże doktryna to nie wszystko, co szkołę katolicką stanowi. Zasadniczo bowiem, szkoła „stwarza środowisko wychowawcze, które umożliwia przeżycie doświadczenia wspólnoty wiary, modlitwy i służby, i dlatego może odegrać ważną, a nawet decydującą rolę w zapewnieniu młodym ludziom życiowej orientacji, czerpiącej inspirację z mądrości Ewangelii. Co więcej, świadectwo wspólnoty wychowawczej, pozostające w harmonii z wytwarzanym przez szkołę klimatem wiary, składa się na ową szczególną posługę, którą szkoła katolicka może oddać chrześcijańskiemu wychowaniu młodzieży. Jej działalność jest bardziej skuteczna, o ile skoordynowana jest z oddziaływaniem rodziny”¹². W tym aspekcie szkoła katolicka jakby poszerza własną przestrzeń aksjologiczną o przestrzeń rodzinnych domów swoich wychowanków, stając się niejako ich drugim, wspólnym domem. W „klimacie aksjologicznej troski”, szkoła pragnie po katolicyku wychować swoich podopiecznych. W konsekwencji, służy prawdziwemu wzrastaniu młodzieży i spełnia jej uzasadnione oczekiwania życiowe, które płyną z inspiracji chrześcijańskiej, równocześnie wywiązując się ze swej odpowiedzialności wobec wspólnoty kościelnej. Powołując się na opinię Jana Pawła II, trzeba bowiem wyraźnie podkreślić kościelną naturę szkoły katolickiej: „to właśnie Kościół uznaje jej zdolność do chrześcijańskiego wychowania młodzieży; to właśnie Kościół – poprzez szkołę – staje się matką i nauczycielką wiary dla wielu pokoleń

9. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Nowa nadzieja dla Libanu* (nr 73), [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, red. P. Ptasznik i in., t. II, Kraków 2006, s. 583–665.

10. Por. Tamże (nr 106).

11. Tamże.

12. Por. Jan Paweł II, *Orędzie na XXVI Światowy Dzień Modlitw o Powołania* (nr 2), [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, P. Ptasznik (red. i in.), t. IV, Kraków 2007, s. 605–607.

młodzieży¹³. I dlatego „szkoła katolicka w istocie pozostaje w służbie prawdy, objawionej przez Chrystusa, strzeżonej i przekazywanej przez Kościół. Uznając natomiast za swój fundament prawdę, może kształtować solidne i światłe sumienie, może wychowywać¹⁴. Celem tego – jak mówił Jan Paweł II – niczym nie można zastąpić. „Sztuka wychowania polega na takim kształtowaniu człowieka, żeby umiał odpowiednio postępować w życiu i w ten sposób osiągnął przeznaczony dla siebie cel. Dlatego jasną jest rzeczą, że jak nie może być prawdziwego wychowania, które by nie było w całości skierowane ku ostatecznemu celowi, tak też nie może być pełnego i doskonałego wychowania poza wychowaniem chrześcijańskim¹⁵. Obowiązkiem szkoły katolickiej jest zatem wychowywać do konsekwencji i świadectwa. Wychowanek powinien wszak wiedzieć, że Chrystus wymaga od niego miłości i wiary, powierzenia życia i ideałów, chociaż uderza to w namiętności i sprzeciwia się mentalności świata. Szkoła – zdaniem Jana Pawła II – powinna „urabiać sumienia mocne, szlachetne, prawe, które by umiały stosować Ewangelię w życiu, bez kompromisów i bez wahań. Powinna wychowywać do miłości, choć może jest to obowiązek najdelikatniejszy, jednakże w wychowaniu liczy się nie tylko moc woli, lecz także ludzka wrażliwość, czyli szacunek dla bliźniego, okazywany w poczuciu demokratycznej tolerancji, unikając sztywności i narzucania, polemik i wrogości. Młody chrześcijanin winien być wychowany do życia i do współżycia, wnosząc miłość Chrystusa, a więc miłość bliźniego, solidarność, nadzieję, ufność, współczucie. Szkoła katolicka winna wychowywać do troski o każdą egzystencję ludzką i do cenięcia jej wartości¹⁶”.

W kontekście powyższych konstatacji pojawia się wniosek: szkoła katolicka, chcąc wychowywać młodych i prowadzić ich przez kolejne etapy wzrastania, aż do pełnej dojrzałości ludzkiej i chrześcijańskiej, powinna czynić to w odpowiednim „klimacie aksjologicznego wzrostu”. Od tego „klimatu” zależy, czy szkole uda się zrealizować swą pierwszoplanową misję: wychować mężczyzn i kobiety, którzy w przyszłości będą umieli oddać swoje najlepsze zdolności dla dobra społeczeństwa i Kościoła. Czym jest „klimat – atmosfera aksjologiczna”? To suma nadziei tych wszystkich osób, które „Chrystusa mają w sercach za Świętego i są zawsze gotowe do uzasadnienia tej nadziei, która w nich jest (por. 1 P 3, 15)¹⁷”. Przekonują o tym nauczyciele i wychowawcy, którzy nie tylko zapewnijają uczniom wysokiej

13. Tamże (nr 5).

14. Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników Zgromadzenia Generalnego Federacji Instytutów Działalności Wychowawczej* (28.12.1985), [w:] *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, dz. cyt., s. 291–294.

15. Tamże.

16. Tamże.

17. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Poznań 2000.

jakości wykształcenie, ale umiejętnie wpajają im wartości moralne i duchowe o fundamentalnym znaczeniu, świadcząc o Chrystusie jako źródle i centrum wszelkiego życia, w tym ich własnego. W „atmosferze aksjologicznej” kształtowaniu umysłu towarzyszy formacja sumienia i praktyka cnót, a także wdrażanie do życia społecznego i otwieranie na sprawy całego świata. Za „kod środowiska aksjologicznego” szkoły katolickiej należy zatem uznać integralne wychowanie, jako nieodzowną drogę rozwoju i postępu uczniów.

Wychowanie do wartości jest bez wątpienia najpoważniejszym wyzwaniem szkoły katolickiej. Tych wartości, których istotę stanowi prawda objawiona przez Chrystusa na temat godności życia człowieka oraz Boga, w którym każdy człowiek znajduje wyjaśnienie swego początku i kresu. Dzięki takiemu przekazowi wychowawczemu, uczniowie szkoły katolickiej, mogą odkryć głęboki sens własnego istnienia, by zachować nadzieję, „która w nich jest”¹⁸.

Idea chrześcijańskiego środowiska i procesu wychowawczego

W dokumencie opublikowanym przez Kongregację ds. Wychowania Katolickiego pt. *Religijny wymiar wychowania w szkole katolickiej*¹⁹ znalazł się fragment objaśniający ideę chrześcijańskiego środowiska wychowawczego. W tekście tym czytamy: „We współczesnej pedagogice (...), środowisku wychowawczemu przypisuje się dużą rolę. Składa się na nie wiele współistniejących i współdziałających ze sobą elementów, które mogą zapewnić procesowi formacyjnemu odpowiednie warunki. Każdy proces wychowawczy realizuje się w konkretnych warunkach przestrzennych i czasowych, w obecności osób, które w tych warunkach działają i współdziałają, zgodnie z rozsądnie ułożonym i zaakceptowanym programem. Tak więc osoby, przestrzeń, czas, wzajemne odniesienia, nauczanie, studia, różnorodne działania są tymi elementami, które trzeba wziąć pod uwagę w całościowym spojrzeniu na środowisko wychowawcze. Od pierwszego dnia pobytu w szkole katolickiej, uczeń powinien mieć wrażenie, że znajduje się w nowym środowisku, przepojonym światłem wiary, różniącym się charakterystycznymi cechami. Sobór określił je jako środowisko przesycone duchem ewangelicznej wolności i miłości. W szkole katolickiej wszyscy powinni odczuć żywą obecność Jezusa Mistrza. On – tak dzisiaj, jak i zawsze – kroczy po drogach historii, jest jedynym Nauczycielem i doskonałym Człowiekiem. W Nim wszystkie wartości ludzkie odnajdują swój pełny wyraz. Od ideału trzeba przejść do rzeczywi-

18. Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników XIV Światowego Kongresu Szkół Katolickich* (5.03.1994), [w:] *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, dz. cyt., s. 315–318.

19. Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Religijny wymiar wychowania w szkole katolickiej*, [w:] *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości*, dz. cyt., s. 431–476.

stości. Duch ewangeliczny ma się przejawiać w chrześcijańskim stylu myślenia i życia, który powinien wywierać wpływ na każde przedsięwzięcie wychowawcze. Symbol krzyża w środowisku będzie przypominał wszystkim, wychowawcom i uczniom, o tej wyraźnej i bliskiej obecności Chrystusa Mistrza, który na krzyżu przekazał nam najważniejszą i najpełniejszą naukę. Główna odpowiedzialność w tworzeniu autentycznie chrześcijańskiego stylu pracy spoczywa na wychowawcach: tak na konkretnych osobach, jak i na całej wspólnotcie. Religijny wymiar środowiska przejawia się w chrześcijańskim wyrażaniu wartości poprzez słowo, znaki sakramentalne, zachowanie, cierpliwą i pełną przyjaźni obecność, otwarcie. Poprzez to codzienne świadectwo, uczniowie dostrzegą autentyczność środowiska, któremu została powierzona ich młodość. Gdyby tak nie było, to ze szkoły katolickiej pozostałoby niewiele lub zgoła nic²⁰.

A zatem, w szkolnym świecie, gdzie panuje „klimat aksjologicznego wzrostu”, powinny zaistnieć: miłość, modlitwa, szacunek, posłuszeństwo, wdzięczność, uprzejmość, dobroć, pomoc, usłużność, przykład, współpraca w podejmowaniu inicjatyw, działanie na rzecz chorych, ubogich, niepełnosprawnych i bezdomnych (np. szkolne koła Caritas, klasowe róże różańcowe, duchowa adopcja prenatalna, koła misyjne itp.). W efekcie, powinny zostać wyeliminowane uczucia egoizmu, przeciwstawiania się sobie, antypatii, zazdrości, nienawiści, zemsty czy gniewu. Kto wie, może w takim środowisku, w którym choć w części zaistnieją wymienione wartości i postawy, zrodzą się powołania do życia kapłańskiego lub konsekrowanego, by z apostołskim zapałem służyć Bogu i ludziom? To oznacza, że bardzo ważnym elementem środowiska wychowawczego szkoły katolickiej jest wymiar religijny, który znacząco wzmacnia jakość procesu wychowawczego. W tym aspekcie uczniowie stanowią dynamiczną część środowiska szkoły. Można nawet powiedzieć, że „wymiar religijny decyduje o atmosferze współpracy, o ile wzajemne odnoszenie się osób do siebie utrzyma się na linii miłości i wolności chrześcijańskiej; kiedy każdy będzie wobec innych dawał ewangeliczne świadectwo o swoich codziennych zwycięstwach; kiedy w środowisku wytworzy się dążenie do osiągnięcia wyższego pod każdym względem poziomu tak w rozwoju ogólnoludzkim, jak i chrześcijańskim; kiedy środowisko będzie stale otwarte na rodzinę, włączone we wspólnotę Kościoła, otwarte na społeczeństwo, swój naród i inne narody. Te warunki znajdują właśnie oparcie we wspólnej wierze”²¹.

20. Tamże (nr 24–26; także 31–41).

21. Tamże (nr 103).

Jednakże, o czym trzeba wspomnieć, środowisku wychowawczemu szkoły w wymiarze religijnym, zagrażają określone symptomy patologii. Jej sygnały są następujące: „brak planu wychowawczego lub jego słabość; niewystarczające przygotowanie osób odpowiedzialnych; zwracanie uwagi głównie na osiągnięcia; różnice psychologiczne między wychowawcami a uczniami; antagonizmy pomiędzy samymi wychowawcami; narzucona z zewnątrz dyscyplina bez odpowiedniej współpracy uczniów; czysto formalne kontakty lub nawet napięcia wobec rodzin niezaangażowanych w plan wychowawczy; niezbyt dobre świadectwo z jednej lub drugiej strony; niewielka współpraca poszczególnych osób w tworzeniu wspólnego dobra; izolacja od wspólnoty Kościoła; brak zainteresowania i zamknięcie na problemy środowiska; rutynowe nauczanie religii. Jeśli będzie się pojawiać którykolwiek z tych symptomów lub większa ich liczba, to religijny wymiar wychowania nie zostanie właściwie zrealizowany. Samo nauczanie religii będzie jakby pustym słowem w zmęczonym środowisku, które nie potrafi dać prawdziwego świadectwa i stworzyć autentycznie chrześcijańskiego klimatu. Wobec przejawów zła należy występować odważnie, kompetentnie i konsekwentnie, pamiętając, że Ewangelia zawsze wzywa do ciągłego nawracania się”²².

Konstatując, w szkole katolickiej „proces wychowawczy stale się rozwija poprzez przemienność działań i reakcji, zarówno w wymiarze horyzontalnym, jak i wertykalnym – boskim i ludzkim. Jest to cecha charakterystyczna szkoły, która nie znajduje odniesienia w innych typach szkół, nieopierających się na chrześcijańskich zasadach wychowawczych”²³. Co więcej, poprzez przemienność działań i reakcji w procesie wychowawczym, „utrwała się ludzka i Boska wymiana, przepływ miłości i łaski, który odciska na szkole katolickiej piętno autentyzmu. Rok po roku uczeń radośnie doświadcza swego wzrostu, nie tylko w sensie fizycznym, lecz również intelektualnym i duchowym, aż do dojrzałości swej chrześcijańskiej osobowości. Obserwując założenia wychowawcze, którymi jest objęty, dostrzeże, że przy jego współpracy stały się one rzeczywistością. Gdy spojrzy w przyszłość, dostrzeże, że jest bardziej wolny i przygotowany do stawienia czoła nowym, bliskim planom życiowym”²⁴.

Stała wartość wzrostu

Podsumowując całość powyższych rozważań, tym co charakteryzuje chrześcijański proces wychowawczy realizowany w szkole katolickiej, jest „spójność

22. Tamże (nr 104).

23. Tamże (nr 109; 110–111).

24. Tamże (nr 112).

powiązanych ze sobą wielu czynników, które służą stopniowej, ukierunkowanej i pełnej ewolucji wszystkich zdolności ucznia, tak by mógł on z pomocą łaski Bożej otrzymać integralne wychowanie”²⁵. „Klimat aksjologicznego wzrostu” wypracowany przez społeczność szkolną ma tu kluczowe znaczenie. „Zdrowy klimat” zawsze pogłębia, poszerza i rozwija talenty oraz osobowość ucznia. „Niezdrowy klimat” przeciwnie, poważnie zakłóca wieloaspektową ewolucję rozwoju ucznia. Kwintesencją wszystkich przemyśleń niech będą słowa Ojca Świętego Jana Pawła II zapisane w Adhortacji apostolskiej *Vita consecrata*: „Szkoly katolickie, stanowiąc środowisko wychowawcze i realizując program pedagogiczny przeniknięty ewangelicznym duchem wolności i miłości, pomagają młodym ludziom wzrastać w człowieczeństwie i łączyć w harmonijnej syntezie rzeczywistość Bożą i ludzką, Ewangelię i kulturę, wiarę i życie”²⁶. Należy życzyć sobie, by zawsze tak było.

A CATHOLIC SCHOOL IN THE INTEREST OF AXIOLOGICAL GROWTH. RETROSPECTION IN THE LIGHT OF SELECTED DOCUMENTS OF THE CHURCH’S MAGISTERIUM

Summary

The article discusses the specificity of the functioning of a Catholic school in the light of selected documents of the Church’s Magisterium. The content-related remark was essentially returned to the value of the “axiological climate of a school”, which creates the optimal space for development and progress of pupils and students. The central intuition of the Catholic school is integral upbringing, i.e. care for the unity of elements inherent to a person with what is supernatural and has its source in God’s grace. The personal development of students is integral if the physical, spiritual, intellectual and religious spheres combine in a harmonious way. The educational environment of the school creates attitudes, shapes the mind, implements in social life. It helps young people to grow in humanity. Raising values is undoubtedly the most real challenge for the Catholic school.

25. Tamże (nr 98–99).

26. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Vita consecrata* (nr 96), [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, red. P. Ptasznik i in., t. II, Kraków 2006, s. 497–582.

Słowa kluczowe: szkoła katolicka, formacja, środowisko wychowawcze, proces wychowawczy

Key words: catholic school, formation, educational environment, educational process

BIBLIOGRAFIA

- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Nowa nadzieja dla Libanu*, [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, red. P. Ptasznik i in., t. II, Kraków 2006, s. 583–665.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Vita consecrata*, [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, red. P. Ptasznik i in., t. II, Kraków 2006, s. 497–582.
- Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona podczas Mszy św.* (Łowicz, 14.06.1999), [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, red. P. Ptasznik i in., t. IX, Kraków 2008, s. 854–858.
- Jan Paweł II, *Orędzie na XXVI Światowy Dzień Modlitw o Powołania*, [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, red. P. Ptasznik i in., t. IV, Kraków 2007, s. 605–607.
- Jan Paweł II, *Orędzie na XXXI Światowy Dzień Modlitw o Powołania*, [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, red. P. Ptasznik i in., t. IV, Kraków 2007, s. 620–623.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do nauczycieli, uczniów i ich rodziców ze szkół katolickich z Rzymu i regionu Lacjum* (29.01.1983), [w:] *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości. Wybór dokumentów Kościoła na temat szkoły katolickiej i wychowania*, red. J. Poniewierski, Kraków 2009, s. 219–222.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników XIV Światowego Kongresu Szkół Katolickich* (5.03.1994), [w:] *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości. Wybór dokumentów Kościoła na temat szkoły katolickiej i wychowania*, red. J. Poniewierski, Kraków 2009, s. 315–318.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników Zgromadzenia Generalnego Federacji Instytutów Działalności Wychowawczej* (28.12.1985), [w:] *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości. Wybór dokumentów Kościoła na temat szkoły katolickiej i wychowania*, red. J. Poniewierski, Kraków 2009, s. 291–294.
- Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, *Religijny wymiar wychowania w szkole katolickiej*, [w:] *Służyć wzrastaniu w prawdzie i miłości. Wybór dokumentów Kościoła na temat szkoły katolickiej i wychowania*, red. J. Poniewierski, Kraków 2009, s. 431–476.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Poznań 2000.
- Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (Dz.U. 1991 nr 95 poz. 425 ze zm.).